

Lasten terveysfoorumi on arvioinut lukion terveystiedon oppikirjat

Taustaa

Lasten terveysfoorumi (LTF) on 21 järjestöstä koostuva verkosto. Järjestöt kattavat laajasti lasten ja nuorten terveyden edistämisen eri alueita. LTF:n yksi keskeinen tehtävä on koulujen ja järjestöjen yhteistyön kehittäminen lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Tavoitteena on, että järjestöjen työ tukisi kouluja entistä paremmin koulun opetus- ja kasvatustavoitteiden ollessa yhteistyön lähtökohtana.

Järjestöt tuottavat paljon terveysaineistoa kouluille. Vuonna 2006 LTF keräsikin jäsenjärjestöjensä kouluille suunnatut aineistot, joita kertyi runsaasti. Pohdittiin, onko kaikelle järjestöjen tukiaineistolle tarvetta ja minkälaiset aineistot täydentäisivät parhaiten olemassa olevia oppikirjoja. Asian selvittämiseksi Vuonna 2007 LTF arvioi yläasteen terveystiedon oppikirjat. LTF pitää terveystieto-oppiainetta erittäin merkittävänä ja halusi tällä arvioinnillaan tukea sen kehittämistä. Kustantajat pitivät arviointityötä tervetulleena ja myös heidän taholtaan nousi toive, että LTF arvioisi myös lukion terveystiedon oppikirjat.

Arvioinnin toteutuksen raamit

LTF arvioi lukion terveystiedon oppikirjat tehtävävihkoineen ja opettajan oppaineen. Mukana oli kaikkien neljän kustantajan kirjat: Otavan Ote, Tammen Dynamo, Atena Kustannus Oy:n Virtaa sekä WSOY:n Terve. Kaikkien kustantajien sarjoihin kuuluu oppikirjojen lisäksi yksi tai useampi opettajanopas.

Arviointi toteutettiin pareittain siten, että arvioijilla oli erilaiset taustat suhteessa koulutukseen ja työkokemukseen. Arvioijat työskentelivät sekä itsenäisesti että pareittain usean kuukauden ajan ja kaikkien arvioijien yhteinen arviointiryhmä kokoontui yhteensä kolme kertaa. Arviointien valmistuttua kunkin kirjasarjan arvioijat kävi esittelemässä arvioinnin tulokset kustantajalle.

Arviointiryhmässä toimivat seuraavat henkilöt:

- kehittämispäällikkö Virve Laivisto, Suomen Syöpäyhdistys (sairaanhoitaja, terveystieteiden maisteri, opettajan pätevyys)
- koulutussuunnittelija Anu Leppänen, Hengitysliitto Heli ry (kättilö -terveydenhoitaja, terveystieteiden maisteri, opettajan pätevyys)
- toiminnanjohtaja Kristiina Hannula, Terveys ry (liikuntatieteiden maisteri)
- Friends-ohjelman suunnittelija ja kouluttaja Anne-Mari Tuominiemi, Aseman Lapset ry (luokanopettaja, terveystieteiden maisteri)
- suunnittelija Marja Snellman-Aittola, Mannerheimin Lastensuojeluliitto (luokanopettaja, sosiaalityöntekijä, KM)

- projektipäällikkö Johanna Kivikangas, Suomen Sydänliitto ry (sairaanhoitaja, terveystieteiden maisteri)
- toiminnanjohtaja Sami Teikko, Koulutus Elämään –säätiö, luokanopettaja
- suunnittelija Päivi Nykyri, Terveiden edistämisen keskus ry (sairaanhoitaja, terveystieteiden maisteri)
- asiantuntijahammaslääkäri Helinä Keskinen, Suomen Hammaslääkäriliitto ry / terveyden edistäminen

Arvioinnin kriteereinä käytettiin muokattua versiota Terveiden edistämisen keskus ry:n käyttämistä terveysaineiston arviointikriteereistä. Arvioinnissa kiinnitettiin huomiota kokonaisuuden lisäksi oppikirjan sisältöön, kieliasuun, ulkoasuun ja vuorovaikutteisuuteen. Oppikirjoja arvioitiin lisäksi vertaamalla lukion opetussuunnitelman perusteissa mainittujen keskeisten sisältöjen näkymistä oppikirjoissa. Opetussuunnitelma on koulun toimintaa ohjaava asiakirja, jota pidettiin arvioinnin kannalta hyvin keskeisenä. Opetussuunnitelman perusteet eivät kuitenkaan määritä, missä järjestyksessä ja missä laajuudessa asioita tulisi käsitellä, mikä antaa opettajille ja oppikirjan tekijöille hyvin suuren liikkumavapauden. Opettajat voivat myös käyttää opetuksessaan eri kustantajien kirjoja.

Arvioinnin tuloksia

Arviointityön tulosten hyödynnettävyyden yhteismitallisuutta eri kirjasarjojen suhteen rajoittaa se, että kirjojen valmiusaste on eri vaiheissa. Esimerkiksi joku kustantaja on juuri tuottamassa uutta painosta ja annettu arviointi tuottaa heti hedelmää muutostöiden mahdollistuessa ja toisen kustantajan kirjat ovat taas juuri painettu, joten niiden sisältöön ei voi heti vaikuttaa.

Eri kustantajien terveystiedon oppikirjat olivat hyvinkin erilaisia rakenteeltaan, tyyliiltään ja ulkoasultaan, mikä tarjoaa opettajalle valinnanmahdollisuuden. Jokaisella kirjasarjalla on omat vahvuusalueensa ja mahdolliset kehittämistarpeensa. Arviointi paljasti kuitenkin myös sen, että kirjojen perusteella oppilaat saanevat hieman erilaiset valmiudet terveystiedon ylioppilaskirjoituksiin.

Arvioitsijat pyrkivät työssään objektiivisuuteen, tasalaatuisuuteen ja luotettavuuteen. Siitä huolimatta subjektiivisuudelta ei tämänkaltaisessa arvioinnissa voi koskaan välttyä. Tärkeää arvioinnissa on kuitenkin se, että kirjoja on vertailtu keskenään ja ne ovat olleet ikään kuin samassa veneessä.

Tässä artikkelissa ei ole mahdollista esittää arvioinnin tuloksia laajasti. Oheiseen taulukkoon on koottu vain keskeiset oppikirjojen plussat ja miinukset, jotka kunkin kirjasarjan arvioitsijat ovat halunneet nostaa esiin.

Taulukko: Lukion terveystiedon oppikirjojen plussat ja miinukset.

KUSTANTAJA /KIRJASARJA	HYVÄÄ	KEHITETTÄVÄÄ
<p>1.Kustannusosake- yhtiö Tammi / Lukion Dynamo</p> <p>TT 1. kirja</p>	<p>+ Runsaasti monipuolista tietoa + Ravitsemusasiat erityisen hyvin + Monipuoliset ja asiantuntevat kirjoittajat + Suun terveyttä on käsitelty useassa kohdassa. Ravitsemuksen yhteydessä suun terveys huomioitu hyvin. Muutama hyvä huomio suun terveyden yleismerkityksestä.</p>	<p>- Runsas tieto hajallaan (pirstaleista, vaikea hahmottaa) - Kirjan taitto ei innosta, sekava, liikaa tekstiä (huom. lukivaikkeudet). - Kuvat huonoja - Innostavuus omiin terveystietoihin puutteellinen - Suun terveys-teksteissä joissakin termeissä korjattavaa ja muutama lisäys suun terveydestä olisi paikallaan.</p>
<p>Opettajaopas 1</p>	<p>+ CD-muotoinen opas hyvä + Opetusmenetelmät hyvin esitellyt</p>	<p>- Sisällysluettelon puuttuminen vaikeuttaa asioiden hakemista - Melko synkkä kuvitus, paljon samoja esimerkkejä jotka kirjassakin</p>
<p>TT 2. kirja</p>	<p>+ Kirjan aloitus myönteinen ja kannustava + Kuvitus suhteellisen onnistunut + Kirjoittajat asiantuntijoita + Ravitsemus- ja liikunta-asiat kattavasti Suun terveyttä on käsitelty useassa kohdassa. Ravitsemuksen yhteydessä suun terveys huomioitu hyvin. Hyviä huomioita suun terveyden yleismerkityksestä. + Nuorekkaampi lähestymistapa kuin 1. kirjassa</p>	<p>- Runsas tieto hajallaan, kokonaisuuden vaikeaa - Tekstiosat välillä tosi pitkiä - erilainen taitto auttaisi asiaa? - Suun terveys-teksteissä joissakin termeissä korjattavaa ja muutama lisäys suun terveydestä olisi paikallaan. - Päihdeasioihin kaipaa lisää tietoa</p>
<p>Opettajaopas 2</p>	<p>+ CD-muotoinen opas hyvä + Portfolio on esitelty hyvin +, Vuorovaikutteinen</p>	<p>- Harvoissa kohdin lähteitä lisätiedon hankintaan - Suun terveydestä muutama lisäys: itsehoitoon maininta suun terveydenhoidosta sekä muutenkin tarkennusta, mitä päivittäiseen itsehoitoon kuuluu.</p>
<p>TT 3. kirja</p>	<p>+ Kirja innostaa oman terveyden pohdintaan + Kuvitus raikas ja innostava (paitsi kansi) + Mielenkiintoinen ja kiinnostava kirjoitustyyli + Terveystiedon sanasto hyvä + Nuorekkaampi lähestymistapa kuin 1. ja 2. kirjassa</p>	<p>- Taittoon voisi vielä kiinnittää huomiota esim. pitkiä tekstiosioita jaksottamalla</p>

<p>Opettajaopas 3</p>	<p>+ Monipuolisia opetusmenetelmiä: jaoteltu hyvin kurssin suunnitelma tuntimäärittäin eri menetelmiä käyttäen Innostavia tehtäviä + Hyvä, että on myös värillistä materiaalia integrointiakin löytyy</p>	<p>- Terveys, yhteiskunta ja media: hyviä tehtäviä, mutta muuten ei opettajalle paljonkaan apuja (lintuinfluenssa)</p>
<p>2. Otava Ote –lukion terveystieto</p> <p>TE 1 Terveiden perusteet</p>	<p>+Ulkoasu raikas, taulukot ja kuvat selkeitä, jotka tukevat tekstiä. Poikkeuksena ovat kappaleiden alussa vaalean vihreät lokerikot, joissa lisäksi valkoinen kuvio. Vaikeuttaa vihreän tekstin lukemista (hahmotus- ja lukivaikeus).</p> <p>+ Opetussuunnitelman perusteissa mainitut asiat käsitteellään hyvin ja tieto on luotettavaa ja ajantasaista. Erityisesti seksuaaliterveys ja maailma muuttuu – osiossa matkailijan terveyspaketti hyvin käsitelty.</p> <p>+ Kappaleiden lopussa olevat tehtävät ohjaavat nuoria ajattelemaan terveyttä ja hyvinvointia yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tulokulmasta tarkasteltuna.</p>	<p>- Aihealueiden käsittely ei ole tasapuolista (korostuu toimintakyky ja liikunta) - Joissakin osioissa aiheita käsitellään liiankin syvällisesti ja monimutkaisesti (esim. sivut 8-9 ja 99) - Miten huolehdin itsestäni (lepo, ruoka, harrastukset, hygienia) –näkökulmaa voisi lisätä - Ravitsemusosio liian teoreettinen - Tauti-kohdassa ei sanaakaan suun sairauksista -Suun terveys-teksteissä on joissakin termeissä korjattavaa</p>
<p>TE2 Nuoret, terveys ja arkielämä</p>	<p>+ Ensimmäinen kappale saa heti nuoren pohtimaan omia ratkaisujaan ja arvojaan. Tämän kappaleen sisältö kantaa koko kirjan. + Kirja oli otteeltaan positiivinen, tuotiin hyvin esille omien valintojen ja ennen kaikkea pienten arkisten asioiden vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin (esim. elämänilo, onnellisuus, ruumiinkuva ja seksuaalisuus) + Seksuaaliterveys nuoruudesta aikuisuuteen osio positiivinen. Kappaleet saavat lukijan pohtimaan omaa suhtautumistaan mm. uskottomuuteen ja seksiturmiin (vertaa ensimmäinen kohta). Seksuaalisuuden lieveilmiöitä käsiteltiin taidokkaasti + Mainittu bulimian, tupakoinnin sekä nuuskan vaikutukset suun terveyteen</p>	<p>- Huumausaineosio kirjoitettu osittain liian myönteiseksi (esim. kannabiksen käyttöohjeet). Tällaisenaan teksti voi jopa rohkaista kokeilemaan huumeita (viihdekäytön motiivit). Tieteellisen tutkimuksen tulokset vaativat syvällistä läpikäyntiä ja keskustelua - Muotidieettien sijaan terveellisen ja monipuolisen ruokavalion ja liikunnan suhde on painonhallinnan ja ennen kaikkea laihduttamisen perusta. Pienillä arjen valinnoilla päästään kohti suurempaa elämäntapamuutosta kuin muotidieeteillä. - Ruokaan liittyvät kaaviokuvat ovat vain opettajanaineistossa, vaikka oppikirjassa ne toisivat ruokatrendejä esille</p>
<p>TE3 Terveys ja tutkimus</p>	<p>+ Kirjassa tuodaan selkeästi esille terveyspalvelut sekä potilaan oikeudet ja velvollisuudet. Myös terveyteen liittyvää laaja-alaista keskustelua, kuten miten</p>	<p>- Alun raskas osio ”kevyemmäksi”, voisi hieman tiivistää. Sivun 6 aikajana hyvä - Työosiossa asioiden käsittelyjärjestys, kuntoutus ja työkyky ergonomian</p>

	<p>toimia terveyden markkinoilla? + Kirjassa tärkeät termit korostettu, hyviä havainnollistavia kuvioita, jotka avasivat kappaleiden ymmärtämistä. Kirjan takana sanasto. + Arkitiedon ja tutkitun tiedon vuoropuhelu</p>	<p>jälkeen. Hyvinvointia työssä ja työstä voisi korostua. - Kirjassa nostetaan käsittelyyn muutamia isoja tutkimuksia, jotka voisi avata selkeämmin. Mitä tutkimukset ovat, ketä niihin osallistuu, mitä tuloksilla tehdään, esimerkkejä miten niitä hyödynnetään - Maininnat suun terveydestä niukkoja. Aiheesta on hoitotakuutehtävä, mutta mallivastaus antaa väärän kuvan tilanteesta.</p>
<p>3. Atena Kustannus Oy VIRTAA -sarja</p> <p>Uuden sukupolven terveystieto (TE1, TE2)</p>	<p>+ innostava, kiinnostava ja selkeä ulkoasu. Selkeä kirjan taitto ja mielenkiintoiset kuvat. + Osassa kappaleita annetaan hyvin välineitä omien terveystottumusten ja käyttäytymisen arvioimiseksi ja sairauksien ehkäisemiseksi. + Teksti on kirjoitettu elämänläheisesti ja ymmärrettävästi.</p>	<p>- Eri luvut ovat epätasapainossa keskenään. Osassa puuttuu kriittinen pohdinta ja terveystietokulma jää vähemmälle (esimerkiksi alkoholin käyttö ja seksikysymykset). - Luvut ovat pitkiä ja niissä on vain vähän pohdintakysymyksiä. - Terveyden edistämisen sosiaalista näkökulmaa on käsitelty niukasti (Esimerkiksi sosiaaliset verkostot, yhteisöllisyys). - Suun sairauksista ja niiden syistä vain niukasti tietoa ja termeissä korjattavaa - Itsehoitokohdassa jäi kaipaamaan omaa päivittäistä itsehoitoa, kuten ruokailua, ruokarytmiä, hygieniaa ym.</p>
<p>Terveys ja tutkimus (TE3)</p>	<p>+ Kirja on selkeästi kirjoitettu ja tasapainoinen kokonaisuus. + Kirja on sujuvasti tehty ja mielenkiintoisesti kohderyhmää ajatellen. Herättää kiinnostusta aihetta kohtaan. + Kirjassa annetaan hyvät ohjeet, miten toteuttaa pienimuotoisia terveys-/terveyskäyttäytymiskarttoituksia.</p>	<p>- Paikka paikoin kirjassa on paljon tekstiä sivullaan, jolloin se tekee luettavuudesta raskasta ja visuaalisesti tylsää. - Kirjassa voisi olla enemmän tuntien puitteissa toteutettavia tehtäviä (monet kirjassa mainitut tehtävät vaativat netin käyttöä ja siihen ei välttämättä ole luokassa aina mahdollisuutta) - Hampaat ja suuontelo-otsikko oudossa paikassa. Sivun 43 otsikko outo kuten myös luettelo. - Virheellistä tietoa, esim. piimä ei aiheuta hammaseroosiota.</p>
<p>Opettajan opas</p>	<p>+ Oppaassa on valmiiksi kalvopohjia ja omakohtaisia tarinoita. Ne ovat virittäviä. + Opettajan oppaassa on hyviä keskustelukysymyksiä. + Lisätiedon lähteitä on runsaasti.</p>	<p>- Opettajan opas voisi olla käyttäjäystävällisempi ja selkeämmin jäsennelly (kuva oppilaan kirjan sivusta helpottaisi seuraamista). - Opetusmenetelmiä ei ole jaoteltu. Tehtävät voisi jaotella</p>

		<p>keskustelutehtäviin, toiminnallisiin tehtäviin, ryhmätoihin, itsenäisiin tehtäviin ja niin edelleen.</p> <p>- Oppaan visuaalinen ilme on tylsä. - Hampaiden terveyteen ja kariekseen vaikuttavat asiat-otsikko outo kuten myös luettelokin</p>
<p>4. WSOY Terve!</p> <p>Terveyden perusteet (TE1)</p>	<p>+ Positiivinen, kannustava ja taidokas kuvitus + Teksti on lukiolaisen ymmärrettävissä + Tekstiä on tuotu lukiolaisen arkielämään konkreettisin esimerkein ja rohkaisten elämän tiellä + Jokaisen osion lopussa olevat tehtävät ovat pohtimaan havahduttavia, etenkin on hienoa, että on erikseen nostettu kysymys liittyen medialukutaitoon lähes joka kohdassa + Asiantuntijakirjoittajat + Itsehoitokohdassa annetaan asialliset suunhoito-ohjeet + Suun terveydenhuolto mainittu asiallisesti perusterveydenhuollon osana</p>	<p>- Vaikkakin terveyden edistämistä on käsitelty laajasta näkökulmasta, voisi näkökulmaa tarkentaa koskettamaan laajemmin myös henkistä/hengellistä ja taloudellista hyvinvointia</p> <p>- Olisi hyvä olla lähdetiedot kunkin kappaleen ja etenkin taulukoiden/kuvioiden yhteyteen - Lisätiedon lähteitä on osittain liian vähän - Terveyden edistäminen on ensimmäisessä kappaleessa pelkästään promootioksi. Tulisi tuoda esille myös terveyden edistämisen preventiivinen näkökulma. - Ensi-apu osio liian suppea. Se ei suoraan kannusta auttamaan jokaisessa onnettomuustilanteessa riittävän selkeästi. Jokaisen tapaturman jälkeen olisi hyvä olla konkreettinen sanoma, että mikä on tärkeintä apua ja miksi. - Kirjasta vaikea löytää suun hoidon asioita, koska ne on piilotettu yleisotsikoiden alle. - Suun terveys-teksteissä joissakin termeissä korjattavaa.</p>

Pohdintaa

Terveystieto-oppikirjat ovat vastuullisessa asemassa tiedon sisällön suhteen. On tärkeää missä hengessä asioita esitetään. Tämä korostuu erityisesti nautintoaineita käsittelevissä osuuksissa. Esimerkiksi osittain myönteinen suhtautuminen alkoholiin liittyen vaikka juhlimiseen tai maininta alkoholin myönteisistä vaikutuksista, voivat terveystiedon oppikirjassa antaa väärää signaalia.

Terveystieto on tärkeä oppiaine, joka antaa tietoa terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa laajasti. Se antaa mahdollisuuksia vahvistaa päätöksentekotaitoja ja terveyskäyttäytymistä. On hyvä, että terveystieto on tullut yhdeksi ylioppilaskirjoitusten aineeksi. Tärkeää on kuitenkin, ettei se jää vain ylioppilastutkintosuoritteeksi, vaan toimii ajatusten herättelijänä nuorille sekä luo perustaa ja elämäntaloustaitoja myöhemmälle elämälle.

Hammaslääkärin kommentti: Tieto suun terveyteen vaikuttavista asioista on osa kokonaisuutta ja siten terveystiedon opettamista. Valitettavasti näiden oppikirjojen kirjoittajina tai tekstin tarkistajina ei ole ollut hammaslääketieteen asiantuntijaa. Se näkyy suuressa osassa suun hoidon tekstejä puutteina tai virheellisyyksinä. Toivottavasti asia korjaantuu uusia painoksia laadittaessa.